

veliki lov i pojava skakavaca. smrt vratike čavkorovske

petre m. andreevski

Skakavci su hrlili kao vior; zbijali su se, gurali, preskakali, i sve gazili. Polje im je bilo tesno da prođu svi zajedno, i zato su se gurali. Oni što nisu mogli da se provuku, ponovo su se dizali, pole-tali. Sustizali su ostale i uz strahovit prasak spuštali su se na zemlju. I grizli sve na šta naidu. Grizli su čak i blagun i krlj. Bili su gladniji i od Siljana Jošovskog. Samo su škljocali velikim ustima, velikim vilicama. Kao da škljocaju makazama. Sekli su lišće, šišali polje. I samo gutali, gutali. Ništa nisu birali, ništa nisu ostavljali u svojoj gladi, u pohlepnosti.

Muškarci su kupili torbe, sakoe, žene su vezivale skutače i, vičući, vrišteći, mahale u vazduhu, branile se. Ali ko se odbranio od takve bure, od takve napasti? Ljudi su netremice mahali oko svojih glava, vrmzali se, ne znajući šta će sa sobom. Skakavci su ih preskali; ubacivali ih u nepoznate lokve i bezdane. Bio je to oblak koji se valja po zemlji, bila je to neka teška pomahnitala omorina što ključa, što klokoče, što zatamnjuje polje i ljude. I ljudi nisu mogli jedan drugog da vide. Tražili su se, dovikivali, a nisu mogli da se vide. Bili su zavezani u tom oblaku, u toj omorini, u toj vejavici koja se skupljala, pucketala, cvrčala. Konji, volovi i magarci stajali su ukočeno, grčili se i žmurili. Kao da ih je zatekla neka nenadana kiša, bijući ih iskosa. Sve se oko njih poravnjavalo, penilo, pokrivalo: svako udubljenje, svaka brazda, svaka jaruga. Prosipao se taj oblak, tekla je ta bujica, ta omorina, ta vejavica. Dizao se i spuštao kao sapunica. Bože moj, koliko je samo skakavaca gazilo, i pogazilo, njihovo polje. Kidasali su na sve i svašta, pa i na kukuruze; verali su se uz stabljike, vraćali i opet pentrali. I stalno škljocali makazama. Kukuruzi su još manje od ljudi znali kako da se odbrane od njih...

Dilba Smrt je prolazila kroz te iste kukuruze i redala predež za predežom. Prdnula bi i viknula – Ura! Iza svakog predeža – Ura! Za njom je išao Stojko Vampir i sve slušao. Slušao i nije mogao da izdrži:

– Dilbi treba čep, dugačak i lep!
– Otkud ti, Stojko, otkud si se tu stvorio, upitala je Dilba Smrt. Šta radiš tu?
– Eto, sastavljam pesmicu, rekao je Stojko Vampir. Jednu malu pesmicu za zadružni list.
– Otkad ideš za mnom, bačo?
– Od prvog »ura«, rekao je Stojko Vampir.
– Jadna ja, jadna ja, bolje da me nema...
– I da te nema, smrad će ostati, rekao je Stojko Vampir i otišao dalje.

Kukuruzi nisu znali za parolu »Snadi se« Joakima Doksimova. Još su bili mladi. Klipovi su tek dobijali zube i punili svoje krezube vilice. Skakavci su nagrnuli na tikve, tek zametnute u kukuruzištu. Udarali su o njih kao grad, lupali, i grizli im drške. Vezane za vreže kao slepi kućići za dojke svoje tek oštenjene mati, one nisu shvatile ništa od toga. Potom su pobrstili i njihove vreže.

Pošto je splasnulo prvi talas, prvi oblak, ljudima je svanulo malo pred očima. Mogli su da se vide, da se pronađu. I svi su se pitali:

– Šta ovo bi, šta ovo prođe!?
– Ništa nije prošlo, rekao je neko, jer ovo što je prošlo, ponovo će doći. A možda je još tu, kazao je.
– Plačite, rekao je neko, ko ne može da plače, neka misli na svoje umrle. I na one koji treba da umru. Pa mi, svakako, samo preko umrlih gazimo, samo preko njih idemo, gacamo. Sve što vidimo potiče od umrlih. I ono što klija i ono što trune. A i skakavci. Možda su skakavci neko njihovo privremeno pojavljivanje iz zemlje. Tek da skupe ono što im dugujemo za pokoj duše. A zamislite da plane neka velika vatra, da nas zahvati odozdo, od peta, da nam se popne do trepavica, do obrva, do kose. Zamislite samo kako plamen ugljenije kosti, kako topi srce, kao čvarak. Ne, svetu nema spasa; nema nade i utehe!

Ljude je zahvatio strah i sledio im kosti. I već su ličili na ugljivlje, na izgrizene opuške bačene na голу zemlju. Na zemlju koja ih je držala: na kojoj su ručavali, pišali, spavali.

I plakali su. Najpre su se rasplakale žene. Ali čim su to videli muškarci, i njih je spopao plač. Prisećali su se nečeg tužnog i na oči

su im navirale suze. Čitave barice slane vode. Voda im se namah slivala niz obraze. Slivala im se do ustiju i solila ih. Gutali su svoje suze, kiselkasti znoj, i pljuckali. Širili su i skupljali noseve i šmrkali.

Ko zna šta ih je rastuživalo, ali svi su grcali, krivili vilice, skupljali noseve, mrdali ušima. I tresli se kao prut. A treslo se, bogme, i polje, zajedno s travom i žitom. Od skakavaca koji su se ponovo okomili na žito, koji su poskakivali kao grad, kao kapi sledene kiše, polje je zahvatila neka strašna groznica. Skakavci su poskakivali, ostrili noževe i makaze, otvarali krastave oklope, mešali boju od pepela i gareži, podmazivali kolena, kandže, doticali se krilima: gladili su, izravnavali i sastavljali svoju ravnotežu. I žito, već poleglo, ježilo se i venulo, i izbacivalo seme. Bilo je na dohvata skakavcima koji su se ponovo vraćali. I škljocali vilicama, brstili i ostavljali puštoš za sobom. Tušta i tma.

Kiril Stojnički je zatvorio vrata i oslonio se o njih. Ledima i rukama oslonio se o vrata i počeo da pilji u Vratiku Čavkarovsku. Kao da se boji da i skakavci ne uđu za njim.

– A, to si ti ušao, kaže Vratika Čavkarovska, a ja sam mislila da je smrt otvorila vrata, da je ušla da me uzme, da me povede. Čekala sam samo da kaže: 'Hajde da pođemo, dok se muve nisu razmislile.'

– Za muve nema mesta od skakavaca, kaže Kiril Stojnički, sad samo skakavci skaču po polju, idi Kirile, kaže Vratika Čavkarovska, jer moja bolest skače kao skakavac, kaže, sa čoveka na čoveka, skače i spopada kao buva, kaže; mene bolest neće, kaže Kiril Stojnički, mene ni čovek ne može da obori, akamoli bolest, kaže, da mogu da je vidim jednom bih je rukom zadavio, ovim malim prstićem, kaže, malim noktićem na malom prstiću dušu bih joj izvadio, kaže; da li je istina da bolesnima smrdi duša, kaže Vratika Čavkarovska, da im negde odozdo, iznutra smrdi duša, kaže; izvadio bih joj dušu, kao slinac iz detinjeg nosa, kaže Kiril Stojnički; da li i meni smrdi, kaže Vratika Čavkarovska; tebi miri kao procvala lipa, kao jorgovan, kaže Kiril Stojnički, ali ne mogu da je vidim, njena je sreća što ne mogu da je vidim, kaže, negde se krije; krije se u meni, kaže Vratika Čavkarovska, evo je, grebe me, kida mi jetru, kaže, ne znaš kakvim me noktima grebe, čime mi kida jetru i pluća, kaže, ne znaš odakle me sve izjeda, kaže, samo kad se preždere, samo tad me ostavlja, kaže, samo tad mi daje malo vremena da predahnem, da odmorim, kaže, samo kad se bolest premori i kad sedne da odmori, samo tad i ja mogu da odmorim, kaže; da mogu da je vidim lancem bih je izvukao, kaže Kiril Stojnički, izvukao bih tvoju bolest kao mečku iz rupe, kaže, naterao bih je da kleči pred tobom na kolenima, kaže; možda nije mečka, kaže Vratika Čavkarovska, možda je neki crvić ili neka bubica, kaže, mala bubica, sa velikim pipcima, kaže, i svuda stiže i svuda štripa i ujed, kaže, nezaitna je njena utroba, kaže; kao kod skakavaca, kaže Kiril Stojnički, ali da mogu da je vidim, polomio bih joj sve pipke, kaže, svu bih je raskomadao, kaže, raščasio bih joj kolena, ramena i sve zglobove, kaže, zgazio bih je petom, kaže, kao mahunu, kao bubuljicu, kao mehuruć, kaže; ti samo tako kažeš, kaže Vratika Čavkarovska, zato što se nisi borio s takvim crvićem, s takvom bubicom kao što je moja bolest, kaže, jer ne znaš kako podmuklo napada, kaže, i ne osetiš kad ti se uvuče u grudi, i srce, kaže, ne znaš kad te urekne i kad ti saplete noge, kad te sveže, kaže, i tako, čim te ošamuti, počne da grize, kaže, da jede meso i pije krv, kaže; unišćićemo bolest, kaže Kiril Stojnički, iskorenićemo je, kaže, svaku ćemo bolest uništiti, kaže, najpre da uništimo skakavce, a potom ćemo uništiti i jef-tiku, kaže, ne postoji zlo koje ne možemo uništiti, kaže, a sada na vreće, na tone ubijamo skakavce, kaže, čitava brda skakavaca iznosimo iz polja, kaže; čitava brda i mene pritiskaju ovde, kaže Vratika Čavkarovska, i hvata se za ravne, skoro smežurane grudi, čitava brda mi sede ovde, kaže, na mojim grudima sede čitava brda, kaže, i svud me boli, čak me i postelja boli, kaže; daj mi tvoju bolest, ja ću se boriti s njom, kaže Kiril Stojnički i prilazi Vratiki Čavkarovskoj, da je poljubi; ne idi tako blizu, Kirile, kaže njena majka, Blagorodna Čavkarovska, nemoj od jedno čudo da pravimo dva, veća, kaže; ja se ničega ne boljim, kaže Kiril Stojnički; ako se ne bojiš, poljubi me, kaže Vratika Čavkarovska; poljubiću te, kaže Kiril Stojnički i skuplja usta, namešta je, saginje se i hoće da je poljubi; ne, ne, kaže Vratika Čavkarovska i gura ga rukama, okreće glavu, sklanja usta; ja sam htela samo da vidim da se ne bojim, kaže Kiril Stojnički, duni, pljuni me, kaže, pljuni mi u usta, kaže; ne mogu, kaže Vratika Čavkarovska, ja samo onako, samo da te iskušam, kaže, da vidim da li me još voliš, kaže; gde ti je pljuvaonica, kaže Kiril Stojnički, daj da popijem svu tvoju pljuvaonicu, kaže, hajde, okreni se, podaj mi usta, kaže Kiril Stojnički i odjednom je privija uz sebe, okreće joj glavu i počinje da je ljubi u usta, u nos, u čelo.

Ljubi je, a kao da ljubi neku žabokrečinu, neku plitku, ustajalu vodu što presahnjuje. Ali inat mu je slađi od svega. Samo se mrtvaci ljube u čelo, kaže Vratika Čavkarovska; ne znam, kaže Kiril Stojnički, nisam vodio računa gde te sve ljubim dok te ljubim, kaže, i saginje se nad Vratikom Čavkarovskom. Seda na postelju, uz njene noge. Oseća neki smrad od nečeg što truli pored njega, ispred njega. Dolazi mu da obriše usta, ali neće da se oda, neće da se

preda. Zaustavlja ruku na pola puta do lica. Ustvari, ne da mu njeno lice, ono nežno lice koje pamti od ranije. Neće da se oda, iako misli da mu je nešto ostalo na ustima. Nešto od njenog hladnog znojca, od njene smežurane kože. I od onog smrada na nešto što skapava.

– Je l' vidiš da se ne bojim, kaže Kiril Stojnički; vidim, kaže Vratika Čavkarovska, vratio si me malo u život, kaže, dokazao si da nisam sasvim odbačena i sama, kaže; svako dobija prema zaslugi, kaže Kiril Stojnički, ali ti zaslužuješ život večite zvezde, kaže i počinje ponovo da se priseća njenog lepog lica, koje je znao od ranije i koje je još sijalo i ulivalo se u njegovo sećanje.

– Potražiću dozvolu za izlazak iz sela, rekao je Kiril Stojnički, otići ću da tražim lek za tebe. Raspitaću se za tvoj lek, kazao je, raspitivaću se po svim selima, po svim državama, kazao je i izišao.

Nekoliko žena zapališe dva rukoveta suve trave i počеше da kade sobu Vratike Čavkarovske. Lekovitom travom. Naziv trave nisu htele da kažu, jer su se bojale da ne čuje davo i ne pokvari njenu moć. Da ne oduzme travi dim, dok još gori.

Potom joj dadeše tablete za metiljave ovce.

– Možda joj je metilj ušao u creva, u jetru, rekoše.

I dugo su potom naklapale, pominjale raznorazne lekove. Da se neko, navodno, izlečio pijuću kornjačinu krv. Kornjače najduže žive, jer navodno, imaju krv što sve leči.

Tako su mislile i nudile Vratiku Čavkarovsku. Otvarale su joj usta i napijali je. Potom, njena majka brisala joj je usta maramicom. I maramica se zasićivala obrisanom krvlju.

Neko se navodno izlečio, sa proštenjem, svojom jutarnjom mokraćom. Trebalo je popiti četrdeset čaša sopstvene mokraće. Svakog jutra po jednu čašu, od prvog pišanja. Tako, četrdeset jutara, četrdeset dana, trebalo je piti i vraćati sopstvenu vodu u sebe, u neprekidnom kruženju. Onoliko dana koliko je potrebno bolesnik da ustane iz postelje, da prođe strah od ustajanja mrtvaca, koliko traje i žalost za njima.

Ali Vratika Čavkarovska već nije mogla da ustaje, da izlazi. Nisu je držale noge. A i nije imala vodu koju bi vraćala u neprekidnom kruženju. Samo ponekad, noću, uspravila bi se malo u postelji i počela da priča s nekim nepoznatim ili zaboravljenim ljudima. Najčešće je spominjala imena zaklanih koza i jarića.

Njena majka bi se probudila, pridigla iz kreveta i popustila lampu.

– S kim to govoriš, čedo, što to sanjaš, upitala bi i još više odvrnula svetiljku.

Vratika Čavkarovska je tako sedela u postelji i nije obraćala pažnju na majku. Nije uopšte primećivala. Piljala je stalno pred sobom i govorila s ljudima i kozama koje su joj se privdale u sobi.

– Kćeri, dušo, ko ti je došao u goste, zapitkivala je dalje Blagorodna Čavkarovska, ko ti se privida? Ko ti se pojavljuje, pitala je.

Potom bi ustala, prinela bi lampu još bliže, skoro uz njen nos, i pred njenim očima, nad njenim iscedenim licem buljila u ono što nije za gledanje, što se ne da videti. A Vratika, dok bi govorila s nekim ili nečim pred sobom, niti ju je primećivala, niti je treptala očima.

Njena majka je zavirivala u njene širom otvorene oči. Primećivala je obris neke vatre u njima, ali mnogo duboko i jako daleko. Kao da gleda daleku zvezdu koja trne pred osvitom. 'Gleda, a ne vidi me', mislila je njena majka, 'može li tako da sanja', mislila je, 'može li da spava otvorenih očiju i svašta da govori', mislila je. I od velike tuge, grlo joj se stezalo, a glas gubio. Nije mogla da vikne. A i da je mogla, nije imala koga da pozove, da joj pomogne. Samo bi probudila Srmenu i Gajtu, samo bi uplašila svoje devojčice.

Stajala je tako, nad Vratikom, uplašena majka Blagorodna Čavkarovska i brisala je njeno-orošeno čelo, vrat. Mislila je da je zavarala malo Kirilom Stojničkim, ali nije znala kako. Da li da joj kaže da je ubio kukuviju što je dolazila noću na kuću da joj nagove-

štava smrt? Tad je Kiril Stojnički rekao: sujeverje. Blagorodna Čavkarovska je rekla: idi, ubi je, ako voliš Vratiku ubij kukuviju. A Kiril Stojnički toliko je voleo Vratiku Čavkarovsku, toliko mu je bila prirasla za srce, da se jedne noći prikrado, dovukao do kukuvije, poklopio je sakoom i otkinuo joj vrat.

Blagorodna Čavkarovska nije znala šta da čini: to nije bilo za pričanje, a ništa drugo nije znala da joj kaže. Zgrabila ju je za ramena, počela da je drmusa, počela da drmusa njeno istopljeno telo i da je posipa vodom. Ali se samo njen glas, samo su se njene reči vraćale natrag.

– Povrati se, Vratiko, rekla joj je, povrati se, čedo moje, jer čovek ne umire od bolesti. Često bolestan ustane, a zdrav umre, rekla je, niko ne može ono što može bog, rekla je, i niko ne zna ono što on zna. Hleb će ti opet biti sladak, kazala je, možda već sutra, možda već prekosutra. Videćeš, rekla je, i počela je da je teši, da je hrabri rečima. Stajala je pred njom i unosila joj se u lice.

Vratika Čavkarovska se ponovo skljkala na uzglavlje. I stala je da gleda u svoju majku, kao u boga. U stvari, ona je u svakoga videla boga. 'Otkud znaš ko je bog', mislila je, i bog liči na ljude. Gledala je onim istim, širom otvorenim očima. Ali sada kao da su joj upadale u neku mećavu, kao da su se gubile u nekoj vejavici. Lice joj je bilo bledo, kao knjiga, kao krpa. Ispod njega nije bilo ništa, sve se bilo izgubilo. Video joj se samo florin. Telo joj je već mirisalo na buđ, na blato, na mulj. Kao da je došla sa onog sveta, ispod zemlje. Kao da je njena duša jednom bila izišla iz njenog tela i ponovo se vratila u njega. Nakon mnogo godina ponovo se vratila u njeno telo. 'Bože, kuda idu ljudske duše, da li se gube u vremenu, ili stalno kruže oko jednog mesta u vremenu. Ili se samo obnavljaju, premeštajući se bez da znaju gde i u koga. Da li bolest može da joj ukrade godine i ko će živeti godinama što su bile obećane Vratiki?'

Vratika Čavkarovska je umrla ujutru, nakon trećih petlova. Radne brigade već su se postrojivale ispred zadružnog doma i pevane udarničke pesme u borbi protiv skakavaca. Najpre joj je zašištilo u grlu, zakašljala se: kav, kuv i, odjednom, kašalj joj se otkinuo. Otkinuo joj se kašalj pred otvorenim ustima. A možda je usta otvorila da lakše ispusti dušu. I ostavila ju je, tako, poluotvorenu. I s dušom je ispustila i malo krvi, koja joj je ostala po rubovima usana. Kao razvučena petlja crvene čarape. Lice joj je zahvatio jedan nedovršeni osmeh, a oko usana: žutih kao smilje, kao najžuće cveće, izbile su sitne kapi rose. I posle je počela da se hladi.

– Bože, hladi joj se glava, rekla je njena majka, Blagorodna Čavkarovska, zar joj je vatra sišla, zar joj je ušla u srce. De, da joj pokrijem glavu, rekla je, ali ovo ne može biti. Stani, Vratiko, vrati se, Vratiko, rekla je sa podignutim jorganom u rukama. I jedno vreme ostala je tako, otvorenih usta i nema. Isto kao i njena čerka Vratika Čavkarovska. Zatim je kriknula i počela da nariče, koliko je glas drži, koliko joj grlo doputa. Više i od poletne i borbene pesme brigadira, koji su već izlazili iz sela, koji su se udaljivali. Njen glas je probudio Srmenu i Gajtu i one su uspaničeno utrčale u sobu. Zastale su, pribijene uz noge Vratikine, i počese i one da plaču, da nariču. Ovoga puta majka ih nije grdila, nije ih jurila: nije se bojala da bolest ne pređe i na njih. Ona je stalno naricala i nameštala Vratiki glavu, sklapala joj je kapke, zatvarala usta i ispravljala noge. Grlila joj je kolena, kao kad bršljan grli led oko drveta, i stalno naricala:

– Ko će te, Vratiko, tamo okrenuti, ko će ti podmetnuti jastuke pod zemljom, naricala je, neću ti staviti ništa na grudi, Vratiko, jer su ti grudi jako bolesne, naricala je, jer su ti grudi prazni, čedo moje, naricala je, bolest ti je iz grudi sve išćupala, naricala je, ustani, uspravi se, grudvo lepote, naricala je, otišla si grudvo moja, istopila si se, naricala je, oduzela si deo života, Vratiko, ali mnogo malo ti je palo da uzmeš od života, naricala je, i nameštala joj kosu, češljala ju je iza ušiju.

Sva njena sparušena duša bila je sišla u njene prste koji su drhtali. Drhtala joj je duša, drhtali su joj i prsti. Među njenim prstima oživljavali su i opuštenu čuperci kose Vratike Čavkarovske. Micalo su se među prstima i češlja. I samo tada je prestajala s naricanjem. Ali čim bi otvorila usta, reči bi joj same navrle. I lelek bi joj se sam otkidao iz grudi. I oči su joj kolutale kao klobuci.

Ubila se, prosto se izgubila od plača Vratikina majka, Blagorodna Čavkarovska.

– Više se neću umivati, rekla je Blagorodna Čavkarovska. Ići ću neočešljana, nesredena, kako se zateknem. I zašto da se umivam, rekla je, kad mi se ni Vratika ne može umiti.

– Nisam mogao da nađem lek za Vratiku, rekao je Kiril Stojnički, nisu hteli da me puste, nisu mi dozvolili da izidem iz sela. Boje se da ne iznesem bolest, kazao je.

Rekao je to u povratku, kad se vraćao sa sahrane Vratike Čavkarovske.

Sa makedonskog preveo
Risto Vasilevski

ODLOMAK IZ ROMANA S k a k a v c i